

## **"ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הפשית אשר לקח"**

### **הקדמה**

בסוף פרשתנו (פרק י"ב) נאמר :

**א.** "ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הפשית אשר לקח, כי אשה קשית לקח.

**ב.** ויאמרו : הרק אך במשה דָּבַר ד', הלא גם בנו דָּבַר. וישמע ד'.

**ג.** והאיש משה ענו מאד, מכל האדם אשר על פני האדמה.

**ד.** ויאמר ד' פתאם אל משה ואל אהרן ואל מרים : צאו שלשתכם אל אהל מועד. ויצאו שלשתם.

**ה.** וירד ד' בעמוד ענן ויעמד פתח האהל, ויקרא : אהרן ומרים. ויצאו שניהם.

**ו.** ויאמר : שמעו נא דברי. אם יהיה נביאכם, ד' במראה אליו אתודע, בחלום אדבר בו.

**ז.** לא כן עבדי משה, בכל ביתי נאמן הוא.

**ח.** פה אל פה אדבר בו, ומראה ולא בחידת, ותִּמְנַת ד' יביט, ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה.

**ט.** ויחר אף ד' בס וילך.

**י.** והענן סר מעל האהל, והנה מרים מצרעת כשלג. ויפן אהרן אל מרים, והנה מצרעת.

**יא.** ויאמר אהרן אל משה : בי אדֹנִי, אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו.

**יב.** אל נא תהי כמות, אשר בצאתו מרחם אמו וַיֵּאָכֶל חצי בשרו.

**יג.** ויצעק משה אל ד' לאמר : א-ל נא רפא נא לה.

**יד.** ויאמר ד' אל משה : ואביה יִרְק יִרְק בפניה הלא תִּקְלָם שבעת ימים, תִּסְגֹּר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף.

**טו.** ותִּסְגֹּר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים, והעם לא נסע עד הָאָסֶף מרים.

**טז.** ואחר נסעו העם מחצרות, ויחנו במדבר פארן."

בפרשה זו שלושה חלקים :

חלק ראשון : דיבור מרים ואהרן במשה (פסוקים א-ג).

חלק שני : דברי ד' לאהרן ולמרים (פסוקים ד-ח).

חלק שלישי : עונשה של מרים והדברים שקרו בעקבותיו (פסוקים ט-טז).

מאמר זה יעסוק רק בשני החלקים הראשונים.

## השאלות

### חלק א:

#### על פסוק א' יש לשאול:

1. על מה בדיוק דברו מרים ואהרן במשה בפסוק א'?
2. מיהי האשה הכשית? אם היא צפורה - מדוע לא כתוב בקיצור "צפורה" במקום "האשה הכשית אשר לקח"? אם היא אינה צפורה - האם אכן משה לקח אשה נוספת?
3. מדוע אחרי שנאמר "על אדות האשה הכשית אשר לקח", נאמר שוב: "כי אשה כשית לקח"? האם התורה מתכוונת לומר שאכן משה לקח אשה כשית, ומרים ואהרן לא אמרו שקר?
4. מדוע נאמר: "ותדבר מרים ואהרן במשה"? מדוע לא נאמר: "וידברו מרים ואהרן במשה"?
5. מדוע דברו מרים ואהרן במשה "על אדות האשה הכשית אשר לקח" עכשיו? וכי כעת לקח משה אשה כושית?!

#### על פסוק ב' יש לשאול:

6. מה הקשר בין הדברים שאמרו מרים ואהרן בפסוק א' למה שאמרו בפסוק ב'?
7. מה התכוונו מרים ואהרן להוכיח בדבריהם "הלא גם בנו דבר"?
8. מדוע כתוב "וישמע ד'?" ודאי שד' שמע, שהרי ד' שומע הכל! ומה צורך לכתוב זאת?
9. מה בדיוק היה החטא בדברי מרים שעליו נענשה? ידוע שצרעת באה על לשון הרע, ומרים חטאה בלשון הרע<sup>1</sup>, אבל מדוע היו דבריה בגדר לשון הרע?
10. כיצד יתכן ששני הנביאים הצדיקים נכשלו בחטא לשון הרע? ועוד על משה רבנו גדול האומה!

#### על פסוק ג' יש לשאול:

11. מדוע אומרת התורה כאן: "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה"? מה הקשר בין דברי מרים ואהרן להדגשת פסוק זה?

---

<sup>1</sup> רש"י שמות ד, ו ודברים כד, ט, ומקורו במדרשים רבים.

## חלק ב:

### על פסוק ד' יש לשאול:

12. מדוע הדגישה התורה שד' אמר "פתאם" למשה לאהרן ולמרים לצאת אל אהל מועד?

13. מדוע אמר ד' גם למשה לצאת אל אהל מועד? והרי בהמשך (פסוק ה') קרא ד' רק אל אהרן ומרים!

14. מדוע אמר ד' למשה אהרן ומרים לצאת אל אהל מועד? והרי בהמשך (פסוקים ה-ח) אמר ד' אל אהרן ומרים לצאת משם!

### על פסוק ו' יש לשאול:

15. מדוע פתח ד' את דבריו לאהרן ולמרים במלים "שמעו נא דבריי"? האם לא פשוט שהם ישמעו את דברי ד' גם מבלי שהוא יאמר להם לשמוע את דבריו? ועוד: מדוע ביקש ד': "שמעו נא דבריי"?

### על פסוקים ו'-ח' יש לשאול:

16. מה משמעות דברי ד' לאהרן ולמרים בפסוקים ו'-ח' ומדוע האריכות?

כאשר מעמיקים להתבונן בדברי רש"י רואים שהוא ענה כמעט על כל השאלות, אך לא רק שהוא ענה על השאלות, אלא שגם אפשר למצוא בדבריו מהלך אחד המקשר בין כל התשובות! והוא: אי ידיעתם של מרים ואהרן את גודל מעלתה של נבואת משה, שהיתה בדרגה עליונה כל כך, שבגללה הוא היה צריך לפרוש מאשתו, ולימוד ד' אותם ואותנו דבר זה.

כיון שדברי רש"י מסודרים לפי המלים בפסוקים, ולא דווקא לפי המהלך, סדרנו את דברי רש"י בצורה שתקל על ראיית המהלך שבדבריו.

## א. על מה דברו מרים ואהרן ומדוע, ומה הסיבה לאריכות בתיאור הדברים?

### 1. תשובת רש"י לשאלה הראשונה

על השאלה הראשונה על מה בדיוק דברו מרים ואהרן במשה בפסוק א' כתב רש"י: "על אדות האשה - על אודות גירושה. כי אשה כושית לקח - ועתה גרשה". כדברי רש"י תרגם גם אונקלוס: "ומלילת מרים ואהרן במשה, על עיסק אתתא שפירתא דנסיב, ארי אתתא שפירתא דנסיב רחיק".

אבל יש לשאול: מדוע דבר זה, שהוא עיקר דברי מרים ואהרן, אינו כתוב בפירוש בתורה?

כתבה על כך נחמה ליבוביץ<sup>2</sup>: "נראה שלא רצתה התורה לפרט לנו דברי רכילות ולשון הרע, ולספק סקרנותנו לדברים כאלה. לא רצתה כלל ללמדנו איסור בעל תוכן מסוים ברעינו, באחינו, בזולת בכלל, ובגדולי הדור בפרט. דיינו שנדע איסור הדיבור ב..., איסור כל דיבור בגנות הזולת, אשר עליו נענשה מרים. וכל דיני לשון הרע לפרטי פרטיהם שואבים לקחם מפסוקינו, מבלי שנדע לבטח תוכן הדברים".

## 2. תשובת רש"י לשאלה השניה

על השאלה השניה מיהי האשה הכושית, ואם היא צפורה מדוע לא כתוב בקיצור "צפורה" במקום "האשה הכשית אשר לקח", כתב רש"י: "האשה הכושית - מגיד שהכל מודים ביפיה כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי. כושית - בגימטריא: יפת מראה".

עוד כתב רש"י: "האשה הכושית - על שם נויה נקראת כושית, כאדם הקורא את בנו נאה 'כושי', כדי שלא תשלוט בו עין רעה". כלומר: "האשה הכשית" היא צפורה, אלא שמרים תיארה אותה במלים "האשה הכשית", כדי להדגיש את יופיה, מסיבה שתתבאר בסמוך.

## 3. תשובת רש"י לשאלה השלישית

על השאלה השלישית מדוע אחרי שנאמר "על אדות האשה הכשית אשר לקח" נאמר שוב: "כי אשה כשית לקח", כתב רש"י: "כי אשה כושית לקח - מה תלמוד לומר? אלא יש לך אשה נאה ביופיה ואינה נאה במעשיה, במעשיה ולא ביפיה, אבל זאת נאה בכל".

נראה שכוונתו היא שמרים אמרה שאי אפשר להסביר שמשה פרש ממנה מפני שלא היתה יפה, או מפני שלא היתה נאה במעשיה, כיון שצפורה היתה גם נאה ביופיה וגם נאה במעשיה, ואם כן מדוע משה פרש ממנה? מפני שהוא מחשיב עצמו לבעל מדרגה גבוהה יותר מכל הנביאים, כמו שיתבאר בסמוך בהסבר הפסוק הבא<sup>3</sup>.

<sup>2</sup> בספרה "עיונים בספר במדבר" עמ' 164.

<sup>3</sup> "באר בשדה" על רש"י בד"ה "יומה מרים שלא נתכוונה לגנותו" ו"אזנים לתורה" בד"ה "על אדות האשה הכשית אשר לקח".

#### 4. תשובת רש"י לשאלה הרביעית והחמישית

על השאלה הרביעית והחמישית מדוע נאמר: "ותדבר מרים ואהרן במשה", ולא נאמר: "וידברו מרים ואהרן במשה", ומדוע דברו מרים ואהרן במשה עכשיו, כתב רש"י:

"ותדבר מרים ואהרן - היא פתחה בדבור תחילה, לפיכך הקדימה הכתוב תחילה. ומנין היתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה? רבי נתן אומר: מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה: 'אלדד ומידד מתנבאים במחנה' (יא, כז). כיון ששמעה צפורה, אמרה: 'אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה, שיהיו פורשין מנשותיהן, כדרך שפירש בעלי ממני'. ומשם ידעה מרים, והגידה לאהרן".

#### 5. תשובת רש"י לשאלה השישית והשביעית

על השאלה השישית והשביעית מה הקשר בין הדברים שאמרו מרים ואהרן בפסוק א' למה שאמרו בפסוק ב', ומה התכוונו אהרן ומרים להוכיח בדבריהם: "הלא גם בנו דבר", כתב רש"י: "הרק אך - עמו לבדו דבר ד'. הלא גם בנו דבר - ולא פירשנו מדרך ארץ".

על השאלות השמינית, התשיעית והעשירית רש"י לא ענה, לפחות לא בצורה מפורשת, ובס"ד נענה על כך בהמשך (פ"ג).

#### 6. תשובת רש"י לשאלה האחת עשרה

על השאלה האחת עשרה מדוע אמרה התורה דווקא כאן: "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", לא ענה רש"י בפירוש, אבל רש"י כתב על המלה "ענו": "שפל וסבלן". ונראה שכוונתו במלה "שפל" היא כמו שכתב הראב"ע: "שלא ביקש גדולה על אחיו". והרמב"ן הביא בשם הראב"ע: "ורבי אברהם מפרש ואמר כי הוא לא היה מבקש גדולה על שום אדם, ולא יתגאה במעלתו כלל, אף כי [=קל וחומר] על אחיו, והם חוטאים שמדברים עליו חנם". כלומר: התורה מציינת שפרישתו של משה מאשתו לא נעשתה ח"ו מחמת גאווה, שמשה החשיב את עצמו לבעל מעלה שאין בו, אלא להיפך: משה היה ענו מכל אדם, ופרישתו מאשתו נעשתה מחמת מדרגת נבואתו העליונה, שדרשה פרישה זו, כפי שיבואר בסמוך (פ"ב ופ"ד).

## סיכום הפרק

מרים שמעה כעת מצפורה שמשה פרש ממנה, וכיון שמרים לא ידעה את גודל מעלתה של נבואת משה, שהיתה בדרגה עליונה כל כך שבגללה הוא היה צריך לפרוש מאשתו, וצפורה היתה נאה גם במעשיה וגם ביופיה, כך שמחמת עצמה לא היתה למשה סיבה לפרוש ממנה, מרים חשבה שמשה עשה זאת מחמת גאווה, שהרי גם היא וגם אהרן היו נביאים, והם לא פרשו מבני זוגם, ולכן דברה על כך עם אהרן. התורה מציינת שפרישתו של משה מאשתו לא נעשתה ח"ו מחמת גאווה, שמשה החשיב את עצמו לבעל מעלה שאין בו, אלא להיפך, משה היה ענו מכל אדם, ופרישתו מאשתו נעשתה מחמת מדרגת נבואתו העליונה, שדרשה פרישה זו. בכך ענה רש"י על שבע השאלות הראשונות, וכן על השאלה האחת עשרה.

## ב. מדוע אמר ד' את דבריו לאהרן ולמרים דווקא באופן זה?

### 1. תשובת רש"י לשאלה השתים עשרה

על השאלה השתים עשרה, מדוע הדגישה התורה שד' אמר "פתאום" למשה לאהרן ולמרים לצאת אל אהל מועד, כתב רש"י: "פתאום - נגלה עליהם פתאום והם טמאים בדרך ארץ, והיו צועקים: 'מים, מים'. להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה, מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר, ואין עת קבועה לדבור". כלומר: אהרן ומרים היו טמאים, מפני שהם לא פרשו מבני זוגם, וכשהם קיבלו את הנבואה הם רצו לטבול, ובזה הם הבינו שמשה עשה כראוי שפרש מאשתו, כיון שהוא מקבל נבואה כל הזמן, ועליו להיות טהור כל הזמן.

### 2. תשובה לשאלה השלש עשרה

על השאלה השלש עשרה מדוע אמר ד' גם למשה לצאת אל אהל מועד, והרי בהמשך דבר ד' רק אל אהרן ומרים, לא ענה רש"י. אבל הרמב"ן כתב בהמשך למהלך שכתב רש"י: "אל משה ואל אהרן ואל מרים - הנה משה לא היה עמהם, אבל הנבואה באה לשלושתן כאחד.

וטעם 'פתאום' - שלא היו בעת ההיא נותנים לבם ומתכוונים לנבואה, ולכבוד משה באה להם מבלי הזמנה לדבר, כי 'פתאום' על דעת המפרשים דבר שלא עלה על לב, מגזרת 'פתי'. ואמר הכתוב זה בעבור אהרן ומרים, כי משה רבינו ראוי לנבואה בכל עת, ודעתו נכונה לדבקה בד' הנכבד בכל שעה, כמו שפירשו רבותינו (שבת פז ע"א) בטעם פרישתו מן האשה....".

כעין זה כתב גם המלבי"ם: "יען שבא הדבור פתאום, ואהרן ומרים לא היו מוכנים אל הדבור, לא היה אפשר שיבא הדבור אליהם אם לא באמצעות משה, על

כן קרא גם את משה שיהיה אתם ביחד באהל מועד, ועל ידי משה, שהיה מוכן, חל הדבור גם עליהם". כעין זה כתב גם ה"משך חכמה"<sup>4</sup>.

הסבר אחר, שממשיך את המהלך שכתב רש"י, כתב "אור החיים" הקדוש: "אל משה וגו' - טעם קריאת משה, לדבריהם ז"ל שאמרו שהיו טמאים, קרא למשה כדי להכיר תולדות הפרישה שפירש משה, שנמצא מוכן לדבר ד' אליו באין מונע, אשר לא כן הם, שקראם ד' ולא יכלו לצאת". כלומר: דווקא מתוך שד' קרא גם למשה, ולא רק לאהרן ולמרים, ומשה היה טהור וראוי לנבואה, והם היו טמאים ולא היו ראויים לנבואה, הם הבינו שאכן משה צדק בפרישתו מאשתו!

### 3. תשובה לשאלה הארבע עשרה

על השאלה הארבע עשרה מדוע אמר ד' למשה אהרן ומרים לצאת אל אהל מועד, והרי בהמשך אמר ד' אל אהרן ומרים לצאת משם, לא ענה רש"י, אבל האברבנאל כתב שדבר זה נעשה גם כן כדי להראות לאהרן ולמרים את ההבדל בין דרגת נבואתם לדרגת נבואתו של משה, שהם יצטרכו לצאת, ומשה לבדו ישאר באהל מועד.

### 4. תשובה לשאלה החמש עשרה

על השאלה החמש עשרה מדוע פתח ד' את דבריו לאהרן ולמרים במלים "שמעו נא דברי" ומדוע ביקש ד' "שמעו נא דברי"? כתב רש"י (פסוק ו): "שמעו נא

<sup>4</sup> עיין עוד ברמב"ן שכתב: "וטעם 'צאו שלשתכם', ויקרא אהרן ומרים - כי רצה שיהיה משה שם ויראה בקנאת ד' לכבודו, ויהיה מצוי להם, שלא ימחול ד' להם רק על ידו, כאשר יתחננו אליו ויתרצה להם. ויקרא אהרן ומרים - שיאמר שבחו שלא בפניו".

ועיין בספורנו שם שכתב: "צאו שלשתכם - רצה שידע משה טוב הא-ל יתברך המקפיד על כבודו". והספרי זוטא שם כתב: "וכי משה היה צריך לצאת עמהם? ולמה יצא? לשם שני צדדים: שלא יהא משה אומר: דומה שנמצא בי פגם, שכן הודחיתי מן הדבור. ושלא יהא ישראל אומרין: דומה שנמצא במשה פגם, שכן נדחה מן הדיבר".

עוד כתב "אור החיים" הקדוש: "עוד טעם קריאת משה, לצד שנתכוין ד' לגלות להם תיכף ומיד בסדר הקריאה כי גדול משה מהם, ממה שהקדימו להם בקריאה, והשמיים הדבר, ובזה ירגישו סתירה למחשבתם שאמרו: 'הרק אך במשה דבר ד', הלא גם בנו דברי'".

גם הסבר זה ממשיך את המהלך שכתב רש"י, אבל יש לשים לב שדברי רש"י שבסמוך אינם מסכימים עם פירוש זה של "אור החיים" הקדוש! שכן רש"י כתב: "צאו שלשתכם - מגיד ששלשתן נקראו בדבור אחד, מה שאי אפשר לפה לומר ולאזן לשמוע". וזה שלא כדברי "אור החיים" הקדוש. מדוע היה צורך שד' יקרא למשה אהרן ומרים בדיבור אחד עיין ב"אזנים לתורה" שכתב כעין המלבי"ם המובא למעלה.

דברי - אין נא אלא לשון בקשה". ודבריו רק מחזקים את השאלה מדוע דבר ד' אל אהרן ומרים בלשון בקשה.

עוד כתב רש"י בתחילת הפרק (א): "ותדבר - אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה, וכן הוא אומר: 'דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות' (בראשית מב, ל), ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים, וכן הוא אומר: 'ויאמר: אל נא אחי תרעו' (בראשית יט, ז), ויאמר: שמעו נא דברי' (במדבר יב, ו), כל נא לשון בקשה". גם דבריו אלה מחזקים כמובן את השאלה.

מקור דברי רש"י הוא בספרי (בהעלותך קג), וכך נאמר שם: "ויאמר שמעו נא דברי, אין נא אלא לשון בקשה. והרי דברים קל וחומר: ומה אם מי שאמר והיה העולם דבר בתחנונים - ק"ו לבשר ודם". למדנו אם כן שאפילו בשעת תוכחה חריפה יש לדבר בלשון תחנונים!

"אור החיים" הקדוש כתב מספר הסברים אחרים, שממשיכים את הכיוון הכללי של רש"י. תחילה שאל "אור החיים" הקדוש: "שמעו נא דברי - צריך לדעת למה הוצרך לומר כן? ודאי כי ישמעו את אשר ידבר! עוד צריך לדעת אומרו תיבת נא, כי לא יוצדק לומר האדון לעבדו לשון בקשה!"

לפני שנביא את תשובותיו יש להקדים שהוא פירש את המלים "שמעו נא דברי" כמו שתרגם אונקלוס: "שמעו כען פתגמי". כלומר: המלה "נא" אינה מתפרשת במובן בקשה, כמו שפירש רש"י, אלא במובן "עכשיו"! על פי זה תירץ "אור החיים" הקדוש במספר דרכים:

#### **א. הסבר ראשון של "אור החיים" הקדוש**

הסבר ראשון כתב "אור החיים" הקדוש: "אכן יתכוון ד' בנועם אמריו להרגישם במניעת השמיעה שקודם לכן, כי עתה הם ראויים לשמוע ולא קודם, לצד טומאתם, לדבריהם ז"ל, וממוצא דבר אתה יודע כי אין נכון לעבד שיהיה מושלל ההכנה בעת אשר אדונו יצוה עליו, ואוזן מילין תבחן כי מוכרח משה במעשיו לפרוש מאשתו".

כלומר: קודם, לפני שטבלו לא יכלו לקבל את דבר ד', ורק עכשיו, אחר טבילתם, יכולים הם לקבל את דבר ד', ומזה הם מבינים שמשה, שמקבל כל הזמן את דבר ד', צריך להיות טהור כל הזמן.

#### **ב. הסבר שני של "אור החיים" הקדוש**

הסבר שני כתב "אור החיים" הקדוש: "עוד ירצה על זה הדרך 'שמעו נא' פירוש: עתה אתם שומעים, לצד ההכרח ליסרכם ולהוכיחכם, ואין לדבר לכם



דברים אלו על ידי משה משני טעמים: הראשון: כי הוא נוגע בדבר, ועליו באו הדברים. ועוד: מהטעם עצמו האמור בענין שקרא ד' לאהרן ומרים לדבר עמהם שלא בפני משה, אבל קודם ואחר כך אין אני מדבר עמכם, וזו סתירה למאמרם שגם בהם דבר. ותמצא שאמרו ז"ל (במדבר רבה סוף פרשת נשא) שבכל המקומות שאמר הכתוב 'וידבר ד' אל משה ואל אהרן' אין הכוונה בדבר גם עם אהרן, אלא למשה שיאמר לאהרן, והם הדברים שרמז ד' בתיבת 'נא'."

כלומר: רק עכשיו, מפני שהדיבור הוא על מדרגת משה, ואין ראוי שמשה יאמר להם את מדרגתו, מקבלים הם את דבר ד' ישירות מפי ד', אבל אחר כך הם יקבלו את דבר ד' רק ממשה, ולא באופן ישיר מד'.

### ג. הסבר שלישי של "אור החיים" הקדוש

הסבר שלישי כתב "אור החיים" הקדוש: "עוד אפשר שרמז להם שלא ידבר עמהם עוד, אלא עתה, לבל יחשבו בדעתם כי הוכשרו לנבואה עליונה כזאת, והיה כזה יום מחר, לזה אמר: 'עתה'". כלומר: רק עכשיו מקבלים הם את דבר ד' במדרגה עליונה, אבל אחר כך הם יקבלו את דבר ד' במדרגה נמוכה יותר.

### ד. הסבר רביעי של "אור החיים" הקדוש

הסבר רביעי כתב "אור החיים" הקדוש: "עוד ירצה במאמר 'נא' לצד שהיו טמאי קרי, ובדיני טהרת טומאה אמרה תורה שאין הטבילה גומרת הטהרה לאכול בתרומה עד הערב שמש (ויקרא כב, ז). וענין הנבואה כיון שמצינו כי צריך האצלת הרוח הקדושה כדי שיוכשר לדבר ד' עמו, לא יספיק טהרת מים, עד בא השמש וטהר, שלא יהיה זה גרוע מטהרה הצריכה לאכילת תרומה, וכאן מצינו שביום עצמו שהיו טמאים טומאת קרי, סמוך לטבילתם, דבר ד' עמהם. לזה אמר ד': 'שמעו נא דברי', פירוש: 'עתה' דווקא הוראת שעה היא שאשמיעכם דברי, הגם שעדיין צריכין הערב שמש, לקיים מה שנאמר: 'אהבה מקלקלת השורה' (בר"ר נה) - אהבת ד' עם משה ידידו לא יכול להתאפק עד למחר".

כלומר: רק עכשיו, מפני שד' אוהב את משה, וכביכול הוא אינו יכול להתאפק מלומר להם את מעלת משה, הוא מדבר עמהם אף על פי שהם עדיין אינם טהורים כל צרכם. אבל בכל מצב אחר ד' לא היה מדבר עמהם כשהם במצב של "טבול יום", כלומר: מי שטבל ועדיין לא העריב שמשו, כיון שטבול יום עדיין אינו טהור לגמרי, ואסור לאכול בתרומה, וכל שכן בקרבנות ובכניסה למקדש, והוא הדין לקבל את דבר ד'.

## סיכום הפרק

כיון שמרים ואהרן לא ידעו את גודל מעלתה של נבואת משה, שהיתה בדרגה עליונה כל כך שבגללה הוא היה צריך לפרוש מאשתו, והם דברו על כך, קרא ד' לשלושתם בשעה שאהרן ומרים היו טמאים, והם הרגישו שהם אינם ראויים לנבואה בשעה זאת, ולעומתם משה כן ראוי, ובזה הוכיח ד' להם שמשה עשה כהוגן במה שפרש מאשתו.

בכך ענה רש"י על השאלה השתים עשרה.

על פי דרכו הסביר "אור החיים" הקדוש שלכן קרא ד' גם למשה יחד עם אהרן ומרים, כדי להדגיש להם את ההבדל בין משה לבנים.

המלבי"ם הסביר שד' קרא גם למשה יחד עם אהרן ומרים, כיון שרק על ידי משה זכו אהרן ומרים לנבואה.

עוד הסביר "אור החיים" הקדוש מספר הסברים מדוע אמר ד' לאהרן ומרים "שמעו נא דברי", כדי להדגיש להם את ההבדל בין משה לבנים.

## ג. מה היה החטא בדבריהם של מרים ואהרן וכיצד יתכן שהנביאים הצדיקים נכשלו בחטא זה?

### 1. תשובה לשאלה השמינית

על השאלה השמינית - מדוע כתוב "וישמע ד'?" ודאי שד' שמע, שהרי ד' שומע הכל, ומה צורך לכתוב זאת - כתב "אור החיים" הקדוש: "הוצרך לומר: 'וישמע ד'', לומר שלא שמע אלא ד'. הכוונה בזה שלא דברו בפני בריה". כלומר: הפסוק בא להדגיש שחטא מרים ואהרן לא היה כל כך חמור, כיון שהם דברו רק בינם לבין עצמם, ולא שמעו אותם אנשים נוספים. וכן אמרו בספרי שיובא בסמוך.

### 2. תשובת רש"י לשאלה העשירית

על השאלה העשירית - כיצד יתכן ששני הנביאים הצדיקים נכשלו בחטא לשון הרע? ועוד על משה רבנו גדול האומה - יש לענות על פי מה שכתב רש"י: "ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו, כך נענשה, קל וחומר למספר בגנותו של חברו". כלומר: מרים ואהרן לא נתכוונו לדבר בגנותו של משה.

יש להוסיף שלא רק שהם לא התכוונו לדבר בגנותו, אלא להיפך: הם רצו לעזור לו, כמו שאמרו בספרי דברים (פרשת כי תצא פיסקא רעה): "זכור את אשר עשה ד' אלקיך למרים - וכי מה ענין זה לזה? נתנו הענין לו ללמדך שאין נגעים באים אלא על לשון הרע. והלא דברים קל וחומר: ומה מרים, שלא דברה אלא

שלא בפניו של משה, ולהנייתו של משה, ולשבחו של מקום, ולבנינו של עולם, כך נענשה, המדבר בגנותו של חברו ברבים - על אחת כמה וכמה שיענש".

וכן אמרו בספרי כאן (בהעלתך צט): "והרי דברים ק"ו: ומה מרים, שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי אלא לשבח, ולא למעט מפריה ורביה אלא לרבות, ובינה לבין עצמה, כך נענשה, המתכוון לדבר בחבירו לגנאי ולא לשבח, ולמעט מפריה ורביה ולא לרבות, ובינו לבין אחרים ולא בינו לבין עצמו - על אחת כמה וכמה!"

דהיינו שכוונת מרים היתה לטובתו של משה, שיחזיר את צפורה, ובכך ייטב גם למשה וגם לצפורה, וכן תרבה הפריה והרביה, ויבנה העולם!

אלא שעל פי זה מתחזקת השאלה התשיעית: מה היה חטאה של מרים שעליו נענשה?

### 3. תשובת הספרי זוטא לשאלה התשיעית

בספרי זוטא נאמר: "והאיש משה ענו מאד - מכאן אתה יודע שאמרו: 'משה גיוותן הוא, ולא פירש מאשתו אלא דרך גיאות', שהרי הכתוב מכחישן אחריו ואומר: 'והאיש משה ענו מאד', לא כמות שהן אומרים שהוא גיוותן".

מפורש כאן שמרים ואהרן אמרו שמשה גאוותן!

אבל נראה שרש"י, והספרי, שהוא מקורו של רש"י, חולקים על הספרי זוטא, שכן רש"י כתב: "ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו, כך נענשה, קל וחומר למספר בגנותו של חברו".

ובספרי כאן (צט) אמרו: "ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי, אלא לשבח", ובספרי דברים (הנ"ל) אמרו: "ומה מרים שלא דברה אלא שלא בפניו של משה, ולהנייתו של משה, ולשבחו של מקום, ולבנינו של עולם". ואילו בספרי זוטא אמרו: "מכאן אתה יודע שאמרו: 'משה גיוותן הוא'! ואם כן חוזרת השאלה: מה היה החטא לפי רש"י והספרי?"

### 4. תשובת הרמב"ם לשאלה התשיעית

ניתן להסביר את הספרי על פי מה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות טומאת צרעת (פט"ז ה"י): "... השינוי האמור בבגדים ובבתים, שקראתו תורה 'צרעת' בשותפות השם, אינו ממנהגו של עולם, אלא אות ופלא היה בישראל, כדי להזהירן מלשון הרע. שהמספר בלשון הרע... משתנה עורו ויצטרע, ויהיה מובדל ומפורסם לבדו, עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים, שהוא הליצנות ולשון הרע.

ועל עניין זה מזהיר בתורה ואומר: 'השמר בנגע הצרעת, זכור את אשר עשה ד' אלקיך למרים בדרך' (דברים כד, ח-ט). הרי הוא אומר: התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה, שהיתה גדולה ממנו בשנים, וגידלתו על ברכיה, וסיכנה בעצמה להצילו מן היס, והיא לא דברה בגנותו, **אלא טעתה שהשותו לשאר נביאים**, והוא לא הקפיד על כל הדברים האלו, שנאמר: 'והאיש משה ענו מאד' (במדבר יב, ג), ואף על פי כן מיד נענשה בצרעת, קל וחומר לבני אדם הרשעים הטפשים שמרבים לדבר גדולות ונפלאות".

הרמב"ם חולק על הספרי זוטא בשתי נקודות:

א. הרמב"ם הסביר את הפסוק "והאיש משה ענו מאד" שלא כמו הספרי זוטא, אלא במשמעות אחרת: "והוא לא הקפיד על כל הדברים האלו, שנאמר: 'והאיש משה ענו מאד'".

ב. הרמב"ם כתב: "והיא לא דברה בגנותו, אלא טעתה שהשותו לשאר נביאים", שלא כמו הספרי זוטא שהסביר שמרים אמרה על משה שהוא גאוותן.

עולה מדברי הרמב"ם שחטאה של מרים היה שהיא השוותה את משה לשאר הנביאים, ובכך פגמה במעלתו הגדולה. ואפשר שכך הבינו גם הספרי ורש"י.

## 5. תשובה נוספת לשאלה התשיעית

אולי ניתן ליישב בדרך נוספת, שעל פיה לא תהיה מחלוקת בין הספרי והספרי זוטא, והיא שמרים ואהרן דברו במשה מתוך שרצו בטובתו, שיחזיר את צפורה, וכשהם דברו ביניהם כיצד לשכנע את משה להחזיר את צפורה הם אמרו ביטוי שלא היו צריכים לומר: שמשה פרש ממנה לגאוותו.

כיצד יתכן שהם אמרו על משה שהוא עשה מעשיו מתוך גאוה?

תשובה לדבר נאמרה באבות דרבי נתן (פ"ט ה"ב): "מרים אמרה: 'עלי היה הדבור, ולא פירשתי מבעלי'. אהרן אמר: 'ועלי היה הדבור, ולא פירשתי מאשתי'. ואף אבותינו הראשונים היה הדבור עליהם, ולא פירשו מנשותיהם. אבל הוא, מפני שדעתו גסה עליו - פירש לו מאשתו.

ולא היו דנין אותו בפניו, אלא שלא בפניו. ולא היו דנין אותו בודאי, אלא בספק. ספק שדעתו גסה עליו, ספק שאין דעתו גסה עליו".

אם כן הם לא היו בטוחים שמשה עשה מעשיו מתוך גאוה, אבל עצם הספק הזה נחשב ללשון הרע!

ואפשר שזו גם כוונת הספרי זוטא, שהם אמרו דבריהם בספק, ולא בודאי. אבל לכאורה נראה שהספרי לא יוכל להסכים עם דברי הספרי זוטא, כיון שבספרי כתוב: "ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי, אלא לשבח".

נראה שהספרי יכול להסכים עם הספרי זוטא ועם האבות דרבי נתן, שכן בספרי לא נאמר שהם לא דברו בגנותו של משה, אלא: "ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי אלא לשבח"!<sup>5</sup> כלומר: הם לא התכוונו לדבר בגנותו, אבל תוך כדי הדברים אמרו את גנותו<sup>5</sup>.

### סיכום הפרק

לפי רש"י מרים ואהרן לא התכוונו לגנות את משה.  
לפי הספרי מרים ואהרן לא רק שלא התכוונו לגנות את משה, אלא התכוונו לטובתו של משה, שיחזיר את צפורה.  
מה אם כן היה החטא?  
לפי ה"ספרי זוטא" הם חשבו שמשה פרש מצפורה לגאווה.  
לפי הרמב"ם הם טעו שהשוו את משה לשאר הנביאים.  
לפי ה"אבות דרבי נתן" הם חשבו שאולי משה פרש מצפורה לגאווה.  
הסברנו שאפשר שגם הספרי זוטא וגם הספרי יסכימו להסבר ה"אבות דרבי נתן".

## ד. מה אמר ד' לאהרן ולמרים בפסוקים ו'-ח'?

### 1. תשובת רש"י לשאלה השש עשרה

על השאלה השש עשרה, מה משמעות דברי ד' לאהרן ולמרים בפסוקים ו'-ח' ומדוע האריכות, כתב רש"י (פסוק ו'):  
"אם יהיה נביאכם - אם יהיו לכם נביאים.  
ד' במראה אליו אתודע - שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה, אלא בחלום וחזיון".  
עוד כתב רש"י (פסוק ח'): "פה אל פה - אמרתי לו לפרוש מן האשה. והיכן אמרתי לו? בסיני: 'לך אמור להם: שובו לכם לאהליכם, ואתה פה עמוד עמדי' (דברים ה, כז-כח)."

<sup>5</sup> א. עיין בספר "חפץ חיים" כלל ח' סק"א ב"באר מים חיים" בהגה, ובספר "שבילי חיים" על ה"חפץ חיים" שם.

ב. עיין עוד בשיחות הרב נבנצל לפרשתנו, ששאל מה היה החטא לפי הספרי, והביא בשם חותנו הגאון הרב חיים זאב פינקל (המשגיח הרוחני בשיבת מיר) שמרים ואהרן חשבו שאולי גם הם צריכים לפרוש.

לעניות דעתי דבריו קשים ביותר, שכן מפורש בספרי שמרים דברה "להניתו של משה, ולשבחו של מקום, ולבנינו של עולם", ואם נסביר שהיא חשבה שעליה לפרוש אין זה "להניתו של משה, ולשבחו של מקום, ולבנינו של עולם"!

ומראה ולא בחידות - ומראה זה מראה דבור, שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו, ואיני סותמו לו בחידות כענין שנאמר ליחזקאל: 'חוד חידה' וגוי' (יחזקאל יז, ב). יכול מראה שכינה? תלמוד לומר: 'לא תוכל לראות את פני' (שמות לג, כ). ותמנת ד' יביט - זה מראה אחורים, כענין שנאמר: 'וראית את אחורי' (שם, כג). בדברי רש"י שני חלקים: האחד מובן: "פה אל פה - אמרתי לו לפרוש מן האשה. והיכן אמרתי לו? בסיני: 'לך אמור להם: שובו לכם לאהליכם, ואתה פה עמוד עמדי' (דברים ה, כז-כח)". ד' אמר לאהרן ולמרים שהוא עצמו אמר למשה לפרוש מאשתו! דברי רש"י האחרים אינם פשוטים כל כך, ולכן נלמד את דברי הרמב"ם שמובנים יותר.

## 2. תשובת הרמב"ם לשאלה השש עשרה

הרמב"ם כתב ארבעה הבדלים בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים. אמנם יש לציין שהרמב"ם למד רק הבדל אחד מפסוקי פרשתנו, ואת שאר ההבדלים למד הרמב"ם משלש פרשיות אחרות: אחד מפרשת פסח שני (המופיעה גם היא בפרשת בהעלתך), אחד מסוף פרשת נשא, ואחד מפרשת כי תשא. זו לשון הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"ז ה"ו): "ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים?

(א) שכל הנביאים בחלום או במראה, ומשה רבינו מתנבא והוא ער ועומד, שנאמר: 'ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מִדְּבַר אֱלֹהֵי' (במדבר ז, פט). (ב) כל הנביאים על ידי מלאך, לפיכך רואים מה שהם רואים במשל וחידה. משה רבינו לא על ידי מלאך, שנאמר: 'פה אל פה אדבר בו' (במדבר יב, ח). ונאמר: 'ודבר ד' אל משה פנים אל פנים' (שמות לג, יא). ונאמר: 'ותמונת ד' יביט' (במדבר יב, ח), כלומר: שאין שם משל, אלא רואה הדבר על בוריו, בלא חידה ובלא משל. הוא שהתורה מעידה עליו: 'מראה ולא בחידות' (במדבר יב, ח), שאינו מתנבא בחידה, אלא במראה שרואה הדבר על בוריו.

(ג) כל הנביאים יראים ונבהלים ומתמוגגין, ומשה רבינו אינו כן, הוא שהכתוב אומר: 'כאשר ידבר איש אל רעהו' (שמות לג, יא), כלומר: כמו שאין אדם נבהל לשמוע דברי חבירו, כך היה כח בדעתו של משה רבינו להבין דברי הנבואה והוא עומד על עומדו שלם.

(ד) כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו. משה רבינו אינו כן, אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקודש לובשתו ונבואה שורה עליו, ואינו צריך לכוון דעתו ולהזדמן לה, שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת, לפיכך מתנבא בכל עת, שנאמר: 'עמדו ואשמעה מה יצוה ד' לכם' (במדבר ט, ח). ובזה הבטיחו הא-ל,

שנאמר: 'לך אמור להם: שובו לכם לאהליכם, ואתה פה עמוד עמדי' (דברים ה, כז-כח). הא למדת שכל הנביאים כשהנבואה מסתלקת מהם חוזרים לאהלם, שהוא צרכי הגוף כולם כשאר העם, לפיכך אין פורשין מנשותיהם, ומשה רבינו לא חזר לאהלו הראשון, לפיכך פירש מן האשה לעולם ומן הדומה לו, ונקשרה דעתו לצור העולמים, ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם, וקרן עור פניו ונתקדש כמלאכים".

יש לשאול שלכאורה היה מתאים שד' יגיד לאהרן ומרים את מעלתו של משה, שהוא צריך להיות מוכן לנבואה בכל שעה, ולכן היה עליו לפרוש מאשתו, שזו הנקודה שעליה דברו אהרן ומרים! ומדוע ד' לא אמרה להם בדבריו כאן? ניתן לענות על כך על פי מה שהסביר רש"י במלה "פתאום": "נגלה עליהם פתאום והם טמאים בדרך ארץ, והיו צועקים: 'מים, מים'. להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה, מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר, ואין עת קבועה לדבור". כמו כן כתב "אור החיים" הקדוש שהובאו דבריו לעיל: "אכן יתכוון ד' בנועם אמריו להרגישם במניעת השמיעה שקודם לכן, כי עתה הם ראויים לשמוע ולא קודם, לצד טומאתם, לדבריהם ז"ל, וממוצא דבר אתה יודע כי אין נכון לעבד שיהיה מושלל ההכנה בעת אשר אדונו יצוה עליו. ואזון מילין תבחן כי מוכרח משה במעשיו לפרוש מאשתו, ולדרך זה הרווחנו תירוץ לקושיא אחרת: למה לא נתן ד' טעם הפרישות בדבריו להם, כי הוא העיקר הצריך להשמיעם, ולפי זה ד' נתן אומר המבשר צבא רב".

אם כן דבר זה כבר לימד ד', ולכן כעת לא חזר ד' על נקודה זו, אלא הסביר את שאר המעלות של נבואת משה על פני מדרגת נבואתם.<sup>6</sup> יש להוסיף שגם הדיבור של מרים ואהרן על פרישתו של משה אינו כתוב בפירוש, כמבואר בתחילת המאמר, ולכן גם ד' לא הסביר להם בפירוש את ענין פרישתו של משה.

## סיכום

רש"י ענה במהלך אחד על כעשר מהשאלות. על חמש שאלות נוספות ענינו על פי מפרשים אחרים, ובעיקר על פי "אור החיים" הקדוש, שהלכו בעקבות המהלך הכללי של רש"י:

<sup>6</sup> עיין ברשב"ם (בפסוק ז') שכתב שד' כן אמר להם דבר זה במלים "בכל ביתי נאמן הוא". כך כתב הרשב"ם: "נאמן הוא - קבוע ומיוסד כל שעה ביום. וכמוהו: 'ותקעתיו יתד במקום נאמן' (ישעיהו כב, כג), יתד התקוע במקום חזק אינו ממחר ליפול".

- א. מרים שמעה שמשה פרש מאשתו, וכיון שהיא לא ידעה את גודל מעלתה של נבואת משה, שהיתה בדרגה עליונה כל כך שבגללה הוא היה צריך לפרוש מאשתו, היא חשבה שמשה עשה זאת מחמת גאותו, ולכן דברה על כך עם אהרן.
- ב. ד' הוכיח למרים ולאחרן שמשה עשה כהוגן, ולימד אותם ואותנו על גודל מעלת נבואתו של משה, שהיתה למעלה ממדרגת כל הנביאים.<sup>7</sup>
- ג. אחד מעיקרי האמונה לדעת ולהאמין שמעלת נבואתו של משה רבנו מעולה ממדרגת כל הנביאים.<sup>8</sup>

## סיום

בסוף תפילת שחרית נדפסו בחלק מהסדורים שש זכירות, ובחלק מהם עשר זכירות. אחת משש הזכירות היא זכירת מעשה מרים. על זכירה זו כתב הרב קוק ב"עולת ראייה" (עמ' שלד): "נראה שבכלל זה גם כן לזכור תמיד שאין כל הנביאים דומים למעלת משה רבנו עליו השלום. שהרי מרים דימתה מעלתו למעלת כל הנביאים, ונענשה על דיבור ההשתוות למעלת משה רבנו עליו השלום. ודבר זה צריך זכירה, מפני שהוא חומה בצורה לתורת ד' ולנצחיותה. כיון שד' יתברך גזר אומר שאין שום נביא דומה לו במעלתו, ואם כן אי אפשר שיהיה נביא המבטל חס וחלילה דבר אחד מדבריו. ואף על פי שכבר נאמר שלא קם עוד נביא כמשה, מכל מקום נוסף כאן חיוב זכירה תמידית".

יהי רצון שנתחזק באמונתנו בכל שלושה עשר העיקרים, וניזהר מלשון הרע בכלל, ובמיוחד על גדולי ישראל.

<sup>7</sup> עיין ברשב"ם שפירש: "כי אשה כושית לקח - כדכתיב בדברי הימים דמשה רבנו, שמלך בארץ כוש ארבעים שנה, ולקח מלכה אחת ולא שכב עמה, כמו שכתוב שם, והם לא ידעו כשדיברו בו שלא נזקק לה. זהו עיקר פשוטו. שאם בשביל צפורה דיברו, מה צורך לפרש: 'כי אשה כושית לקח'? וכי [עד] עתה לא ידענו כי ציפורה מדיינית היא? ועוד תשובה, כי לא היתה כושית, כי כוש מבני חם הוא, ומדין מבני קטורה אשר ילדה לאברהם (בראשית כה, ב)".

לפי מה שהסברנו - רש"י ענה על כל השאלות ששאל הרשב"ם, וגם הסביר מדוע מרים דברה על כך עכשיו! מה שאין כן לפי הרשב"ם לא מובן מה ראתה מרים לדבר על כך עכשיו. וכבר העירו על כך האברבנאל וה"אזנים לתורה" כאן, וכן נחמה ליבוביץ בספרה עמ' 160.

עוד יש לציין שרשב"ם בפסוק ב' פירש: "וויאמרו הרק אך במשה [וגו'] - כלומר: עוד זאת אמרו על משה: במה יכול להתפאר עלינו? הלא גם בנו דבר [ד'] לישראל. בנו - על דינו". ולפי דבריו אין קשר בין דבריהם בפסוק א' לדבריהם בפסוק ב', ולכן הוצרך הרשב"ם להקדים את המלה "כלומר" לפירושו בפסוק ב'!

ונראה שלפי פירושו צריך לומר שדברי ד' לאהרן ומרים מתייחסים רק לדבריהם בפסוק ב', ולא לדבריהם בפסוק א'!

<sup>8</sup> יש לשאול: כיצד יתכן שמרים הנביאה לא ידעה את אחד מעיקרי האמונה? התשובה היא שרק כאן התחדש עיקר זה. עיין "קובץ מאמרים" לרב אלחנן וסרמן מאמר "נבואת משה" (עמ' מט).